

KOPERNIKIANA

W Polsce i na całym świecie przygotowania do kopernikowskiego jubileuszu trwają już od kilku lat. Polski komitet obchodów pięćsetlecia urodzin Mikołaja Kopernika, na czele którego stoi prof. dr Janusz Groszkowski, przygotował bogaty program, obejmujący szereg naukowych kongresów, konferencji i sympozjów w Warszawie, Toruniu i innych miastach.

Do obchodów kopernikowskich przygotowują się też organizacje międzynarodowe: UNESCO, Międzynarodowa Unia Astronomiczna, Międzynarodowa Unia Historii i Filozofii Nauki. W wielu krajach, m. in. we Włoszech, Francji, St. Zjednoczonych działają komitety obchodów pięćsetnej rocznicy Kopernika.

Rok Kopernikowski trwać będzie przez cały rok 1973, ale główne uroczystości odbędą się 19 II — w dniu pięćsetnej rocznicy urodzin wielkiego astronoma. Ta dokładna data urodzin Kopernika jest znana dopiero od siedemdziesięciu kilku lat. Ustalił ją krakowski uczyony, jeden z najznakomitszych kopernikologów prof. Ludwik Antoni Birkenmajer. Na podstawie odnalezionych z końcem XIX w. dokumentów prof. Birkenmajer ustalił, że Mikołaj Kopernik urodził się 19 II 1473 r. o godz. 4.48.

Rada Wykonawcza UNESCO na swej 88 sesji w Paryżu, na wniosek jej członka prof. S. Tichwińskiego (ZSRR), uchwaliła rezolucję dotyczącą uwzględnienia w programie UNESCO na lata 1973/74 pięćsetnej rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika — genialnego astronoma polskiego. Rezolucja

podkreśla między innymi *wyjątkowe znaczenie odkryć Kopernika dla postępu nauk ścisłych i rozwoju myśli ludzkiej* i zwraca uwagę państw członkowskich UNESCO, a także międzynarodowych organizacji i instytucji pozarządowych, które zajmują się problematyką badań przestrzeni kosmicznej na fakt, iż *uczczenie wielkich zasług Kopernika będzie miało ważne znaczenie dla przyszłego rozwoju ludzkości na drodze pokoju i postępu*.

Rada Wykonawcza zwraca się do dyrektora generalnego UNESCO o zorganizowanie w lutym 1973 r. w siedzibie UNESCO w Paryżu uroczystości ku czci Kopernika, a w Polsce — ojczyźnie Kopernika — w jego mieście rodzinnym — Toruniu międzynarodowego kolokwium na temat: *Człowiek a kosmos*. Kolokwium to poświęcone będzie omówieniu konsekwencji badań nad przestrzenią kosmiczną oraz ich znaczeniu dla współpracy międzynarodowej i umocnienia pokoju.

Rada zaleciła również opublikowanie w wydawnictwach periodycznych UNESCO artykułów poświęconych odkryciom Kopernika i ich znaczeniu dla obecnego rozwoju badań przestrzeni kosmicznej.

Nadzwyczajny Kongres Międzynarodowej Unii Astronomicznej, który zostanie zorganizowany jesienią 1973 r. w Polsce, będzie niewątpliwie jedną z największych imprez międzynarodowych poświęconych uczczeniu pięćsetnej rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika.

Decyzja o zorganizowaniu w Polsce Nadzwyczajnego Kongresu MUA, związanego z obchodami Roku Kopernikowskiego, za-

padła w 1970 r. w Brighton i od tej pory lokalny komitet organizacyjny, którego przewodniczącym jest prof. Józef Smak, prowadzi intensywne przygotowania. Na bogaty program Kongresu, który odbywać się będzie w dniach 4—12 IX 1973 r. w Warszawie, Toruniu i Krakowie, złożą się m. in.: uroczysta sesja plenarna w sali Kongresowej PKiN z udziałem najwyższych władz państwowych PRL, kierownictwa PAN i przedstawicieli Komitetu Wykonawczego MUA — oraz sympozja naukowe. Pięć z nich obejmie takie tematy jak Układ Słoneczny, teorie kosmologiczne, promieniowanie grawitacyjne, Układ Planetarny, ewolucja gwiazd. Natomiast szóste sympozjum będzie szczególnie uroczyste, gdyż odbędzie się wspólnie w ramach innego międzynarodowego kongresu Międzynarodowej Unii Historii i Filozofii Nauki, którego program nosi nazwę *Colloquia copernicana*. Temat tego sympozjum to *Astronomia Kopernika na tle epoki*.

Poza tym przewidziane są wykłady dotyczące aktualnych zagadnień astronomii oraz imprezy towarzyszące, jak wycieczki *Szlakiem Kopernika*.

Już w chwili obecnej na podstawie orientacyjnych ocen wiadomo, że chęć przyjazdu do Polski wyraziło ok. 2 tys. uczonych z całego świata. Są to głównie astronomowie, astrofizycy, fizycy, choć nie brak również przedstawicieli innych specjalności związanych z badaniem kosmosu. Swoją udział zapowiedziały największe sławy z dziedziny astronomii i astrofizyki jak Wiktor Ambarcumian, Hannes Alfvén, Gerhard Herzberg, Alla Masewicz.

Polska Akademia Nauk ufundowała 100 stypendiów dla młodych astronomów zagranicznych, przede wszystkim z krajów rozwijających się, aby umożliwić im udział w Kongresie.

*

Centralna uroczystość kopernikowska w Bułgarii planowana jest na luty 1973. Przewidywane są dwa referaty uczonych: bułgarskiego i polskiego. W Sofii otwarta bę-

dzie wystawa bułgarskich książek i obrazów poświęconych postaci i dziełu Mikołaja Kopernika. Na innej wystawie zgromadzony będzie plon konkursu plastycznego na obraz i rzeźbę kopernikowską. Bułgarski komitet obchodów rocznicy dąży do wydania dwóch znaczków pocztowych: jednego z wizerunkiem Kopernika, a drugiego z widokiem pomnika Kopernika w Warnie.

*

Dla upamiętnienia pięćsetnej rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika Kongres Polonii Amerykańskiej powołał specjalną komisję, której zadaniem jest przeprowadzenie konkursu na projekt znaczka pocztowego o tematyce kopernikowskiej. Projekty, uznane przez polonijną komisję filatelistyczną za najlepsze, zostaną przesłane władzom pocztowym Stanów Zjednoczonych do wyboru. Przewiduje się, że poczta USA wyda znaczek kopernikowski w pierwszych miesiącach 1973 r.

*

Program obchodów kopernikowskich na Warmii i Mazurach w latach 1972—73 jest niezwykle bogaty. Na wrzesień 1972 r. planowany jest w Olsztynie Zjazd Pisarzy Polskich i — jako imprezy towarzyszące — kiermasze książek i spotkania autorskie z udziałem pisarzy całego kraju. Na zamku kętrzyńskim przez cały rok trwać będzie wystawa *Myślistwo i łowiectwo w narodowej sztuce polskiej*, eksponująca najwybitniejsze dzieła polskiej plastyki, literatury i rękodzieła. Również w tym roku przewiduje się wiele imprez kulturalnych, turystycznych i sportowych.

Uroczystości kopernikowskie w roku 1973 rozpocznie w Olsztynie uroczysta akademia zorganizowana w miesiącu urodzin Kopernika — lutym. Przewiduje się w niej udział przedstawicieli władz centralnych, delegacji miast kopernikowskich (Kraków, Toruń), delegacji miast włoskich i Polonii. Nastąpi otwarcie planetarium, odświeżenie

Olsztyńska Starówka. Fot. CAF Moroz

tablicy pamiątkowej i zapalenie znicza, który będzie płonął przez cały Rok Kopernikowski.

Jedną z imprez lutowych będzie też uroczysty koncert obejmujący praprawykonywanie oratorium Szabelskiego poświęconego Kopernikowi.

Dalsze uroczystości koncentrować się będą we Fromborku, Lidzbarku, Dobrym Mieście i Reszlu. Frombork będzie miejscem odsłonięcia pomnika Mikołaja Kopernika. Natomiast we wszystkich tych miejscowościach w ramach Tygodnia Kopernika (przełom czerwca i lipca) prze-

widuje się cykl imprez o charakterze wychowawczo-poznawczym, organizowanych przede wszystkim z myślą o młodzieży oraz turystach krajowych i zagranicznych.

W ramach Tygodnia odbędzie się też Ogólnopolski Rajd Kopernikowski, w którym weźmie udział 25 tys. młodzieży szkolnej, z ZMS, ZMW i ZHP. Ponadto w pięciu powiatach (nowomiejskim, ostródzkim, olsztyńskim, lidzbarskim i braniewskim) — ZHP zorganizuje pięć stanic turystycznych — każda po 300 miejsc namiotowych, które będą obsługiwały turystów. W stanicach tych zorganizowane będą wystawy.

Realizacja planu wydawniczego przyniesie wiele wydawnictw poświęconych życiu i dziełu wielkiego astronoma oraz pozycji, popularyzujących ziemię olsztyńską. Z pozycji, zaplanowanych na lata 1972—73, warto wymienić V zeszyt *Komentarzy Fromborskich*, antologię poezji o Koperniku, i książkę Jerzego Sikorskiego *Prywatne życie Mikołaja Kopernika*. Ukażą się też m.in. *Pieśni Jana Dantyszka*, pierwsza polska powieść historyczna Marcina Kromera *O żalostnej przygodzie królowny Katarzyny*, opis Polski przygotowany dla H. Walezego — *Polonia*.

*

Muzeum Techniki przygotowuje program związany z pięćsetną rocznicą urodzin wielkiego astronoma M. Kopernika. 19 II 1973 r. — dokładnie 500 lat od dnia urodzin — zostanie otwarta wystawa *Kopernik i jego dzieło*. Ekspozycja składać się będzie z trzech części przedstawiających wartość odkrycia Kopernika dla nauki współczesnej, jego życie na tle epoki i uznanie świata dla jego osiągnięć.

Głównym elementem wystawy będzie planetarium, które otwarte zostanie 22 VII br. Rozpoczął się już montaż kopuły o średnicy 8 m. W sali jednorazowo pomieści się 70 osób. Jak już informowaliśmy, aparaturę do planetarium, produkcji zakładów Zeissa w Jenie, Muzeum Techniki już posiada. W czasie trwania ekspozycji

zycji odbywać się w nim będą projekcje ilustrujące dawne poglądy na świat i przewrót, którego dokonał Kopernik swoim odkryciem.

Gromadzone są też inne eksponaty. Między innymi znajdują się tu już naturalnej wielkości kopie przyrządów Kopernika — astrolabium, triquetrum, kwadrant oraz kopia zegara słonecznego z zamku olsztyńskiego projektu Kopernika, a także dawne przyrządy astronomów — Heweliusza, Frankona i słynne lunety kaliskie. Część eksponatów dotrze do muzeum w najbliższym czasie — zostaną one wypożyczone z placówek o podobnym profilu z CSRS, NRD, ZSRR.

W Bydgoszczy otwarto wystawę fotografów o tematyce kopernikowskiej. Ekspozycja *Śladami Mikołaja Kopernika w Polsce* składa się z 30 prac toruńskiej artystki fotografika Janiny Gardzieléwskiej, która upamiętnia miejsca pobytu wielkiego polskiego astronoma w ojczystym kraju.

Dużym powodzeniem wśród mieszkańców Torunia cieszy się wystawa *Toruńskie rzemiosło artystyczne na przestrzeni wieków*. Szczególne zainteresowanie zwiedzających wzbudzają naczynia metalowe m.in. z czasów dzieciństwa Mikołaja Kopernika.

Do epoki wielkiego uczonego nawiązują także dzieła obecnie pracujących w Toruniu rzemieślników. M.in. niezwykle piękny jest pokazany na wystawie świecznik dwuramienny z wizerunkiem polskiego astronoma.

*

Wystawę pn. *Kopernik i jego epoka* otwarto w stylowych pomieszczeniach miejskiej biblioteki w Bydgoszczy. Ekspozycja ta w aspekcie historycznym dzieli się na dwie części: obrazuje stan nauki przed odkryciami genialnego astronoma i dorobek oraz rozkwit jego myśli. Jednocześnie jest to prezentacja Kopernikowskich materiałów historycznych, często mało znanych, znajdujących się w zbiorach krajowych, m.in. Biblioteki Narodowej, Raczyńskich, biskupstwa w Olsztynie i bydgoskiej. Wśród

Kopernikowskie uroczystości i imprezy artystyczne. Fot. CAF Moroz

bezcennych białych kruków znajduje się słynny, zakwestionowany przez Kopernika, atlas nieba Ptolemeusza wydrukowany w XVI w. (Jest to tłumaczenie z greckiego oryginału wyd. w 1513 r.).

*

W Klubie Międzynarodowej Prasy i Książki w Opolu otwarto interesującą wystawę, zorganizowaną wspólnie z redakcją *Życia Warszawy*. Na ekspozycję zatytułowaną *Śladami Kopernika* składa się 90 artystycznie wykonanych fotogramów, tematycznie związanych z życiem oraz miejscami pobytu w Polsce i we Włoszech naszego wielkiego astronoma. Autorami zdjęć są małżonkowie Magdalena i Zdzisław Kwileccy.

Uwagę zwiedzających zwracają fotokopie dokumentów, m.in. zapisu notarialnego promocji Mikołaja Kopernika w Ferrarze,

rękopisu dzieła *O obrotach ciał niebieskich*, a także zdjęcia licznych pomników wzniesionych na cześć sławnego Polaka.

*

Mazowsze przygotowuje się do obchodów pięćsetnej rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika. Odbyło się już ponad 400 odczytów w szkołach oraz wiele imprez, wieczornic, spotkań kopernikowskich, organizowanych przez harcerstwo.

Planuje się uczczenie rocznicy kopernikowskiej budową obserwatorium astronomicznego w zabytkowej XIV-wiecznej wieży w Płocku.

*

Znaczenie myśli kopernikowskiej w dziejach rozwoju filozofii materialistycznej i kultury światowej było tematem dwu-

dniowych obrad Międzynarodowej Sesji Naukowej we Wrocławiu. W obradach sesji, zorganizowanej przez Towarzystwo Krzewienia Kultury Świeckiej, uczestniczyli naukowcy z Polski, Czechosłowacji i Węgier. Z okazji sesji w salach wrocławskiego Muzeum Architektury otwarto wystawę fotogramów prezentujących dorobek naukowy Mikołaja Kopernika.

*

Sprawnie przebiega odbudowa za-
bytków na wzgórzu katedralnym we
Fromborku. Obecnie przystąpiono do mon-
towania kopuły na tzw. wieży Radziejow-
skiego, pochodzącej z XV wieku i nadbu-
dowanej w XVII w. Kilkunastotonowa
konstrukcja stalowa kopuły pokryta zosta-
nie następnie miedzianą blachą. W wieży
mieścić się będzie m.in. planetarium,
dla którego urządzenia zostały już sprawa-
dzone z zakładów optycznych Zeissa w Je-
nie.

*

W Grudziądzu otwarte zostało plane-
tarium — obserwatorium astron-
omiczne im. Mikołaja Kopernika. Pla-
cówka grudziądzka — pierwsza tego ro-
dzaju w kraju, pełniąc funkcję ośrodka
dydaktycznego dla młodzieży szkolnej, słu-
żyć będzie popularyzowaniu najnowszych
osiągnięć astronomii i rezultatów badań
kosmicznych. Dzięki ofiarności budowla-
nych Grudziądza obiekt ten powstał w cią-
gu zaledwie jednego roku: jego otwarcie
wiąże się z 450 rocznicą pobytu w tym
mieście Mikołaja Kopernika — ówczesnego
delegata kapituły warmińskiej.

Najlepsi stolarze i ślusarze wykonali
wiernie kopie przyrządów obserwacyjnych,
którymi posługiwał się Mikołaj Kopernik.
Po mistrzowsku zrekonstruowano trique-
trum, narzędzie paralaktyczne służące do
wyznaczania odległości Księżyca od Ziemi.
Ponadto bardzo skomplikowany instru-
ment, którego wielki astronom używał do
oznaczania danych obserwowanego ciała
niebieskiego.

W Lublinie odbyła się trzydniowa nau-
kowa Sesja Kopernikowska zorganizowana
przez Towarzystwo Naukowe KUL. W ob-
radach uczestniczyli przedstawiciele nauki,
reprezentujący Polską Akademię Nauk, a
także ośrodki naukowe Lublina, Warszawy,
Torunia, Krakowa i Olsztyna. W trakcie
obrad wygłoszono 12 referatów, a także
szereg komunikatów i doniesień nauko-
wych, obrazujących doniosłość badań Mi-
kołaja Kopernika dla jego czasów, jak rów-
nież upowszechnienie odkryć polskiego
uczonego w ośrodkach naukowych Europy.

*

Pod hasłem *Tradycja i współczesność na
Szlaku Kopernikowskim* z inicjatywy Ku-
jawsko-Pomorskiego Towarzystwa Kultural-
nego i Zarządu Stowarzyszenia Dzienni-
karzy Polskich w Bydgoszczy ogłoszony
został konkurs publicystyczny. Celem konkursu jest popularyzacja postaci
i dorobku naukowego polskiego astronoma,
ukazanie wszechstronności jego uzdolnień
i zainteresowań, kultu dla ziemi ojczystej,
zobrazowanie historii i współczesności
miejsc, w których przebywał Mikołaj Ko-
pernik.

*

W warszawskim Liceum nr 33 noszącym
imię Mikołaja Kopernika zainaugurowano
obchody kopernikowskie wśród młodzieży.
Fot. CAF Langda

Polskie wydawnictwa przygotowują do druku ponad 80 publikacji kopernikowskich: 21 prac naukowych, 25 popularnonaukowych, 8 albumowych, 13 tytułów literatury pięknej oraz wiele edycji kartograficznych. Najważniejszym przedsięwzięciem wydawniczym będzie pomnikowa edycja *Dzieł wszystkich* M. Kopernika. Trzypięciotomowe dzieło w polskiej, łacińskiej i angielskiej wersji językowej przygotowuje PAN. Pierwszy tom już się ukazał. *Dzieła wszystkie* obejmować będą całość materiałów źródłowych, zebranych przez dawnych i współczesnych badaczy kopernikowskich.

Lista miast z pomnikami Kopernika wzbogaci się o Piotrków Trybunalski, w którym astronom był przejazdem. Piotrków leży na dawnym szlaku Kraków — Toruń. Kopernik zatrzymywał się tu zapewne w drodze na studia w Krakowie i we Włoszech. Związki Piotrkowa z Kopernikiem upamiętni popiersie, które społeczeństwo wystawi astronomowi przed szpitalem miejskim noszącym jego imię. Inicjatywie patronuje Fabryka Maszyn Górniczych *Pioma*, pomagając harcerze Hufca Ziemi Piotrkowskiej zbierając złom metali kolorowych.

Opracował: Jan Kowalik